

УДК 316.62:364.4(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.2>

Олена БАЛДИНЮК

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 28, м. Умань, Черкаська область, Україна, 20300

ORCID: 0000-0003-4276-7819

Світлана РОЄНКО

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 28, м. Умань, Черкаська область, Україна, 20300

ORCID: 0000-0003-1250-6458

Бібліографічний опис статті: Балдинюк, О., Роєнко, С. (2023). Соціальна відповідальність фахівців соціальної сфери крізь призму деонтології. *Ввічливість. Humanitas*, 1, 13–20, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.2>

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ДЕОНТОЛОГІЇ

Стаття присвячена обґрунтуванню актуальності проблеми розвитку соціальної відповідальності у фахівців соціальної сфери. У процесі дослідження було використано метод аналізу психолого-педагогічних джерел із досліджуваної проблеми, методи порівняння та узагальнення.

Проаналізовано ряд документів («Етика соціальної роботи: принципи і стандарти», «Етика соціальної роботи, декларація принципів», «Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України»), в яких закріплені правові, моральні та етичні норми, що має дотримуватись фахівець соціальної сфери у своїй роботі.

Досліджено різні визначення поняття «деонтологія», «деонтологія соціальної роботи», «відповідальність» у нормативно-правових документах та працях дослідників проблеми; розкрито розуміння «соціальної відповідальності», що проявляється в готовності та здатності соціального працівника добровільно прагнути до реалізації суспільно значимих цілей в процесі своєї професійної діяльності.

Визначено основні ознаки розвитку соціальної відповідальності у соціальних працівників, а саме: особистісна мотивація прийняття покладених на фахівця обов'язків; розуміння їхнього змісту, морального аспекту необхідних дій; готовність до прийняття самостійних рішень та виконання дій відповідно до ситуації; передбачення наслідків та готовність відповідати за результат своєї діяльності.

Наголошується, що серед компетенцій, якими повинен володіти соціальний працівник, для оптимальних міжкультурних, соціальних, суспільно-політичних та міжособистісних комунікацій, на першому місці виступає компетенція відповідальності. Успіх соціальної роботи залежить від соціальної орієнтованості кадрів, високого почуття відповідальності у фахівців соціальної сфери, утвердження в житті принципу соціальної справедливості. Усі свої знання, уміння та навички соціальні працівники повинні спрямувати на надання допомоги людям, які перебувають у складній життєвій ситуації.

Ключові слова: соціальна відповідальність, соціальний працівник, етичний кодекс, деонтологія соціальної роботи.

Olena BALDYNIUK

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 28 Sadova str., Uman, Cherkasy region, Ukraine, 20300

ORCID: 0000-0003-4276-7819

Svitlana ROIENKO

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 28 Sadova str., Uman, Cherkasy region, Ukraine, 20300

ORCID: 0000-0003-1250-6458

To cite this article: Baldyniuk, O., Roienko, S. (2023). Sotsialna vidpovidalnist fakhivtsiv sotsialnoi sfery kriz pryzmu deontologii [Social responsibility of specialists in the social sphere through the prism of deontology]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 1, 13–20, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.2>

SOCIAL RESPONSIBILITY OF SPECIALISTS IN THE SOCIAL SPHERE THROUGH THE PRISM OF DEONTOLOGY

The article is devoted to the substantiation of the relevance of the problem of the development of social responsibility among specialists in the social sphere. In the process of research, the method of analyzing psychological and pedagogical sources from the researched problem, methods of comparison and generalization were used. A number of documents were analyzed («Ethics of social work: principles and standards», «Ethics of social work, declaration of principles», «Ethical code of specialists in social work of Ukraine»), which enshrine legal, moral and ethical norms that a specialist in the social sphere must adhere to in his work. Various definitions of the concept of «deontology», «deontology of social work», «responsibility» in regulatory and legal documents and works of researchers of the problem were studied; the understanding of «social responsibility» is revealed, which is manifested in the readiness and ability of a social worker to voluntarily strive for the realization of socially significant goals in the course of his professional activity. The main signs of the development of social responsibility among social workers are identified, namely: personal motivation to accept the duties assigned to the specialist; understanding of their content, the moral aspect of necessary actions; readiness to make independent decisions and perform actions in accordance with the situation; foreseeing the consequences and willingness to be responsible for the result of one's activity. It is emphasized that among the competencies that a social worker should possess for optimal intercultural, social, socio-political and interpersonal communications, the competency of responsibility is in the first place. The success of social work depends on the social orientation of the personnel, a high sense of responsibility among the specialists of the social sphere, and the affirmation of the principle of social justice in life. Social workers should direct all their knowledge, skills and abilities to help people who are in a difficult life situation.

Key words: social responsibility, social worker, ethical code, deontology of social work.

Актуальність проблеми. Одним з основних соціальних інститутів, покликаних здійснювати діяльність стосовно тих громадян, які мають об'єктивні й суб'єктивні обмеження життєдіяльності, труднощі в реалізації своїх конституційних прав і перебувають у складній життєвій ситуації, є інститут соціальної роботи.

Розвиток фахівця соціальної сфери як особистості та професіонала відбувається упродовж усієї трудової діяльності. Усвідомлення соціальним працівником свого професійного обов'язку є відображенням його об'єктивних обов'язків в ідеях, переконаннях, почуттях, звичках, у внутрішніх мотивах професійної діяльності та втілення їх у практичній повсякденній діяльності. Рушійною силою розвитку відповідальності та як найвищого ступеня прояву соціальної відповідальності є протиріччя між вимогами суспільства до фахівця як професіонала, з високими стандартами відповідальності, та готовністю до сприйняття та реалізації цих вимог. Значимість процесу розвитку такої відповідальності ґрунтується на ідеях гуманізму, визнанні гідності кожної людини, її можливості по-різному сприймати соціальну реальність; праві на помилку та її виправлення, передбачає самостійність та включеність у дію.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Поняття деонтологічної культури відображено у дослідженнях таких науковців як І. Бех, І. Писаренко, Т. Спіріна. Питання деонтології соціальної роботи висвітлені у працях І. Звереві, А. Капської, Л. Мардахасєва, Т. Семигіної.

Роль та особливості деонтологічної підготовки сучасного педагога в умовах закладу вищої освіти розкрито М. Васильєвою.

На відповідальності як особистісній цінності у структурі професійної ідентичності творчо обдарованого працівника наголошує В. Кириченко. І. Бех аналізує відповідальність у контексті виховання особистості. І. Сабатовська розглядає спроможність нести професійну відповідальність за результати своєї праці як важливу професійну якість фахівця. Рівні, форми та критерії соціальної відповідальності фахівця соціальної сфери обґрунтовано в дослідженні М. Піговського. Аналіз формування соціальної відповідальності майбутніх фахівців соціальної роботи у процесі професійної підготовки у ЗВО здійснено В. Поліщук.

Важливими є дослідження Р. Зозуляк-Случик, В. Кулініченка, Т. Семигіної щодо ролі етичного кодексу в професійній діяльності соціальних працівників.

Незважаючи на значну кількість наукових праць у різних галузях знань щодо феномена

відповідальності, доволі актуальною серед дослідників залишається проблема вивчення соціальної відповідальності фахівців соціальної сфери як одного з принципів деонтології.

Мета статті – проаналізувати соціальну відповідальність фахівців соціальної сфери крізь призму деонтології.

Виклад основного матеріалу. На початку XIX ст. англійський філософ І. Бентам (1748-1832) увів поняття «деонтологія» для означення утилітаристської системи етики як учення про правильне, про належну поведінку, вчинки. Його етичні погляди були висловлені в праці «Деонтологія, або наука про мораль» (1834). Спочатку дане поняття мало досить вузький зміст і означало обов'язок вірянина перед Богом, релігією, релігійною общиною. Згодом почало вживатись для позначення теорії моральності загалом. За основу деонтології взято принцип корисності, за яким вчинок є таким, що заслуговує або не заслуговує схвалення, залежно від того скільки людей від того стали щасливими.

В педагогічній та правовій літературі під деонтологією (від *deontos* – «потрібне», «належне» та *logos* – «наука») розуміється розділ етики, що розглядає проблеми обов'язку й обов'язкового; наука про морально етичні норми та принципи поведінки фахівця по відношенню до об'єкта професійної діяльності; наука про обов'язок (Пиріг, 2007).

З позиції медицини деонтологія трактується як вчення про морально-етичні норми та принципи поведінки медичного працівника стосовно пацієнта. Основи етики та деонтології давно закладалися у законах та клятвах медицини. Так, ще в індійському зведенні законів Ману «Веди» зазначені правила поведінки лікаря. В античні часи вагомий вплив мала відома «Клятва» Гіппократа як кодекс моральних норм медичного працівника (Левенець, 2012, с. 87-90).

Деонтологію розглядають як систему знань про кодекс професійної поведінки фахівців певних профілів. Вона виконує функцію регулятора поведінки, виступає своєрідним дороговказом, дає вказівки, які необхідно враховувати, оскільки за їх недотримання передбачено покарання. Власне деонтологія покликана спрямовувати зусилля спеціаліста діяти на благо суспільства.

Т. Семигіна наголошує на тому, що деонтологія трактується як «професійна етика; система моральних норм, вироблених у межах професійного співтовариства; закріплюється у фахових документах; дотримання регулюється фаховими організаціями» (Семигіна, 2005).

Якщо говорити про деонтологію соціальної роботи, то вона представлена як «комплекс професійних, правових і морально-етичних правил, що складають поняття професійного обов'язку соціального працівника; це комплекс норм, настанов і розпоряджень про обов'язок і професійну повинність (зобов'язання), про всі типи відповідальності соціального працівника» (Словник термінів і понять сучасної освіти, 2020, с. 38).

Деонтологія соціальної роботи базується на таких принципах: «відповідальності за доручену справу як у правовому, так і в моральному відношенні; компетентності спеціаліста; раціонального підходу до розв'язання поставлених завдань; відповідності повноважень і відповідальності; правової регламентації діяльності; підзвітності; ініціативи й творчого підходу; організованості й дисципліни; контролю й перевірки виконання; критичного підходу до оцінки діяльності, можливостей своїх і клієнта; довіри і свободи дій; заохочення й покарання та ін.» (Марченко, 2005, с. 332–333).

Виконання професійних обов'язків у сфері соціальної роботи вимагає від фахівця необхідність дотримання визначених правових, моральних та етичних норм, що закріплено в ряді фахових документів. Так, в липні 1994 року Міжнародною федерацією соціальних працівників було прийнято «Етику соціальної роботи: принципи і стандарти» (*The Ethics of Social Work – Principles and Standards, 1994*), яка включала в себе «Міжнародну Декларацію етичних принципів соціальної роботи» та «Міжнародні етичні стандарти соціальних працівників».

Також до міжнародних документів щодо етики соціальної роботи можна віднести наступні: «Етика соціальної роботи, декларація принципів» (*Ethics in Social Work, Statement of Principles, 2004*); «Світові пріоритети соціального розвитку та соціальної роботи: зобов'язання щодо дій» (*The Global Agenda for Social Work and Social Development, 2012*), «Глобальне визначення соціальної роботи»

(Global Definition of Social Work, 2014), «Глобальна декларація етичних принципів соціальної роботи» Міжнародної федерації соціальних працівників (Global Social Work Statement of Ethical Principles, 2018) тощо.

Говорячи про Україну, то в 2003 році було розроблено «Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України», мета якого була «сприяти розв'язанню моральних проблем та активізувати прийняття найбільш адекватних професійних рішень в етичному аспекті» (Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України, 2003, с. 16-22). Також в даному документі окреслено основні цінності соціальної роботи та встановлено набір специфічних етичних стандартів практичної діяльності працівника.

Як наголошує В. Кулініченко, «знання і дотримання всіх його положень на практиці є однією з важливіших вимог соціальної роботи» (Кулініченко, 2009).

Деонтологія соціальної роботи акцентує увагу на тому, що етика соціальної роботи, як і етика в цілому, з моралі добродесної поведінки перетворилася в мораль норми соціальної роботи, оскільки норма фіксує належне у визначених максимах, правилах. Проявляється у професійних обов'язках, відповідальності соціального працівника перед суспільством та державою, перед соціальною роботою як професією та соціальним інститутом, перед колегами та перед клієнтом соціальної служби. Таким чином, професійний обов'язок фахівця – це ті вимоги, які суспільство, професія, колектив, клієнти та він сам пред'являють до поведінки та дій, а також те, в чому він сам відчуває потребу та за що несе відповідальність.

Соціальні працівники у своїй роботі демонструють повагу та доброзичливе ставлення до всіх людей та поважають переконання своїх клієнтів, їх цінності, культуру, цілі, потреби, переваги, взаємини та зв'язки з іншими людьми; захищають і підтримують їхню гідність, враховують індивідуальність, інтереси та соціальні потреби на основі побудови толерантних відносин з ними; гарантують клієнтам безпосередню участь у процесі прийняття рішень на основі надання повної інформації щодо конкретного клієнта в конкретній ситуації; гарантують захист своїм клієнтам з метою їхньої безпеки, а також безпеки їхнього соціального оточення

(Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України, 2003, с. 16-22).

До основних ціннісних якостей фахівця соціальної сфери можна віднести соціальну відповідальність, почуття обов'язку перед собою та суспільством, тактовність, толерантність, комунікабельність, самокритичність, любов до людей тощо.

Вперше спроба осмислення питання «відповідальності» прослідковується ще в працях античних філософів Арістотеля, Платона, Солона, Цицерона тощо.

Одним із перших серед філософів, які використали терміни «відповідальний» та «відповідальність», був І. Кант.

У сучасних наукових джерелах етимологія поняття «відповідальність» відображена в довідкових джерелах. Так, у Великому тлумачному словнику сучасної української мови «відповідальність» розглядається у двох ракурсах: 1) як «покладений на когось або взятий на себе обов'язок відповідати за певну ділянку роботи, справу, за чийсь дії, вчинки, слова»; 2) як «серйозність, важливість справи, моменту тощо» (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2009, с. 177). В інших довідкових виданнях зустрічаються трактування даного поняття, як «категорії етики, права, що відображає соціальне й морально-правове ставлення особистості до суспільства (людства загалом)» (Словник термінів і понять сучасної освіти, 2020, с. 29); або як «якості особистості, яка характеризує її з точки зору виконання нею моральних вимог, що виражає ступінь участі особистості, соціальної групи у вдосконаленні оточуючої її дійсності» (Словник-довідник з професійної педагогіки, 2006, с. 42).

Говорячи про соціальну відповідальність, то це є «відповідальністю організації (особи) за вплив своїх рішень і дій на суспільство та довкілля через прозору та етичну поведінку, що: сприяє стійкому розвитку, здоров'ю та добробуту суспільства, враховує очікування заінтересованих сторін, відповідає існуючому законодавству та узгоджується з міжнародними нормами поведінки, узгоджується стратегією розвитку організації, інтегрована в діяльність всієї організації, реалізується на практиці взаємовідносин організації» (Міжнародний HR-стандарт SA 80001997 «Соціальна відповідальність», 1997).

Соціально відповідальною є та людина, «яка усвідомлює власну відповідальність перед сім'єю, колективом тощо, і, будучи у своїх установах відповідною до вимог моралі, з якими корелюють певні вимоги сім'ї, колективу і т. ін., реалізує це своє усвідомлення в практичній сфері» (Гришук, 2012, с. 31).

В «Енциклопедії для фахівців соціальної сфери» наголошується на тому, що соціальну відповідальність фахівців соціальної сфери потрібно розглядати «як інтегровану рису, що концентрує усвідомлений особистістю суспільно значущий обов'язок, повинність у здійсненні морального вчинку» (Зверева, 2012, с. 19).

Говорячи про соціальну відповідальність, то вона проявляється в готовності та здатності соціального працівника добровільно прагнути до реалізації суспільно значимих цілей в процесі своєї професійної діяльності.

Основними ознаками соціальної відповідальності є: «соціальне явище, наділене конкретно історичним змістом; свідоме виконання обов'язку особи перед суспільством; веління совісті суб'єкта; інтегративна властивість, що виникає внаслідок синтезу особистістю усіх її моральних рис;... який трактується як представник суспільства чи соціальної групи; налагоджує компроміс між суспільними інтересами, цілями та індивідуальними, професійними, етичними й ін. прагненнями; відповідає очікуванням людей стосовно соціальної позиції суб'єкта у формуванні соціально визначених атрибутів конкретних соціальних груп» тощо (Охріменко, 2015, с. 6).

Поділяємо позицію В. Поліщук, яка соціальну відповідальність соціального працівника трактує як «інтегроване новоутворення у структурі особистості фахівця, що характеризує його соціально-професійну й особистісну сутність і проявляється у спроможності робити усвідомлений і обґрунтований вибір професійних дій, вчинків і здатності й готовності нести відповідальність за їх результативність» (Поліщук, 2022, с. 283).

Так, соціальна відповідальність фахівця знаходить вияв у постійній відповідальності за свої дії і вчинки, пунктуальності, поєднанні слова зі справою, уміння визнавати свої помилки, завершення розпочатої справи, адекватне оцінювання результатів власної діяльності тощо (Хоружа, 2012, с. 26).

Соціальний працівник у рамках своєї професійної діяльності несе відповідальність та обов'язок за свою працю перед суспільством і державою, перед професією, колективом (колегами), клієнтом і його близькими, перед самим собою.

Соціальна відповідальність соціального працівника перед суспільством і державою полягає не тільки в тому, щоб за можливості досягти поліпшення умов життєдіяльності певної частини суспільства – клієнтів, але і зробити їх активними членами суспільства.

У зв'язку з цим, глибоке розуміння соціальним працівником наслідків його професійної діяльності є його професійним обов'язком і найважливішим деонтологічним принципом; цей принцип визначає основні відносини спеціаліста в галузі соціальної роботи з суспільством і державою.

Якщо говорити про відповідальність соціального працівника перед професією, то потрібно наголосити на тому, що соціальна робота – одна з професій, які покликані впливати на суспільну мораль через безпосередні контакти з населенням (своїми клієнтами та їхнім оточенням у процесі роботи) й опосередковано за допомогою пропаганди професійних цінностей і особистих прикладів спеціалістів. Соціальний працівник виступає провідником ідей гуманізму, утверджувачем їх у суспільстві як норми людської життєдіяльності й тим самим сприяє утвердженню в суспільстві цінностей соціальної роботи, її ідеалів і таким чином виконує свій обов'язок перед професією. Фахівець соціальної сфери зобов'язаний дбати про престиж своєї професії через здійснення реклами та надання соціальних послуг, турботу про моральність вчинків, дотримання цінностей, формувати позитивне уявлення в суспільстві про неї (Роєнко, 2018).

З позиції відповідальності фахівця перед колегами, то між соціальними працівниками існують специфічні взаємини, обумовлені особливостями соціальної роботи як професії й особистісними характеристиками спеціалістів.

По-перше, соціальна робота є справою не тільки одного конкретного соціального працівника, але й усього колективу закладу соціального захисту. Тому професійним обов'язком кожного соціального працівника

є підтримка стабільності й згуртованості колективу, в якому він працює, створення в ньому атмосфери колективізму та взаємної підтримки. По-друге, професійним обов'язком соціального працівника стосовно колег є підпорядкування своїх дій і поведінки загальним для всього колективу цілям, сприяння колегам у досягненні цих цілей. По-третє, важливими умовами діяльності спеціаліста є вияв поваги до досвіду колективу й повсякденна турбота про підтримку його авторитету. Кожен соціальний працівник відповідає за ефективність діяльності всього колективу. По-четверте, у стосунках з колегами основними моральними нормами соціальних працівників є відкритість, чесність, доброзичливість і взаємна підтримка й допомога, висока вимогливість до колег і ще більш висока – до самого себе. По-п'яте, професійним обов'язком у ставленні до колег є також надання їм усебічної допомоги, тому що взаємодопомога членів колективу, передача своєї майстерності іншим підвищує професійний рівень усього колективу й тим самим підвищує ефективність роботи.

Професійний обов'язок соціального працівника стосовно клієнта полягає в сприянні найбільш повної самореалізації особистості останнього, яка досягається різноманітними засобами, методами, обраними залежно від потреби клієнта. До основних вимог соціального працівника стосовно клієнта можна віднести такі: повага клієнта як особистості, підтримка й розвиток найбільш значимих

позитивних його рис, розумна вимогливість до нього, налагодження не тільки ділових, але й людських стосунків, забезпечення клієнта оптимістичним настроєм, підтримка його гідності й самоповаги, допомога в плані збільшення поваги з боку соціального оточення. В інтересах соціального працівника довести оточенню клієнта об'єктивну необхідність і корисність його участі у вирішенні проблем клієнта, перебороти протиріччя в поглядах і думках людей, а також їхньої відчуженості, збудити в них інтерес до спільних дій, тактовно роз'яснити їхню роль стосовно клієнта, узгодити інтереси з метою організації плідного співробітництва на благо клієнта й домогтися добровільної участі в спільній діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, можемо зазначити, що деонтологія показує, які вимоги пред'являє суспільство до соціального працівника як до фахівця, громадянина та людини. Таким чином, соціальна відповідальність фахівців соціальної сфери виступає інтегративним утворенням особистості, що виражається в теоретичній та практичній підготовленості соціальних працівників, відображає якісний рівень знань та умінь практичної діяльності на основі набутих мотиваційно-ціннісних орієнтацій та позитивного професійного досвіду.

Перспективними є дослідження особливостей формування соціальної відповідальності у майбутніх соціальних працівників під час навчання у закладі вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун». 2009. 1728 с.
2. Вступ до соціальної роботи / Ред. Семігіна Т. В., Мигович І. І. Київ: Академвидав, 2005.
3. Гришук В. К. Соціальна відповідальність : навчальний посібник. Львів: Львівський університет внутрішніх справ, 2012. 152 с.
4. Етика соціальної роботи : навч. посібник / уклад. С. О. Роєнко. 2-е вид., переробл. та доповн. Умань : ВПЦ «Візаві», 2018. 202 с.
5. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2003. №1. С. 16-22.
6. Зверева І. Д. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / [Алексєєнко Т. Ф. та ін.] ; за заг. ред. І. Д. Зверєвої; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т проблем виховання НАПН України [та ін.]. Київ; Сімферополь: Універсум, 2012. 535 с.
7. Зозуляк-Случик Р., Радкевич О. Деонтологія соціальної роботи як складова професійно-етичної компетенції майбутніх фахівців. *Вісник Черкаського університету: педагогічні науки*. 2017. № 3. С. 36-41.
8. Історія, теорія і практика соціальної роботи в Україні : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / упорядники : С. Я. Марченко, М. С. Кратінов, Л. Ц. Ваховський, О. П. Песоцька, В. О. Кратінова, О. Л. Караман. Луганськ : Алма-матер, 2005. 408 с.

9. Кулініченко В. Л. Етичний кодекс у просторі кодексової культури соціальної роботи / Кулініченко Валентин Леонідович, Боярський Андрій Миколайович. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право: збірник наукових праць*. 2009. № 4. С. 95–98.
10. Левенець С. С. Медична етика і деонтологія: реалії і перспективи в роботі лікаря. *Медична освіта*. № 4. 2012. С. 87-90.
11. Міжнародний HR-стандарт SA 80001997 «Соціальна відповідальність» / HR-Portal / Співтовариство HR-менеджерів URL: http://www.hrportal.ru/article/mezhdunarodnyi-hr-standart-sa-80001997_sotsialnaya-otvetstvennost%2%BB.
12. Охріменко, О. О. Соціальна відповідальність: навчальний посібник. Київ : Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», 2015. 180 с.
13. Пиріг Л. А., Скакун О. Ф. Деонтологія / Енциклопедія Сучасної України : енциклопедія / ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2007. Т. 7. URL: <https://esu.com.ua/article-26029>
14. Поліщук В. А. Формування соціальної відповідальності у майбутніх фахівців соціальної роботи: системний підхід. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2022. Вип. 2(9). С. 281-288.
15. Семигіна Тетяна. Нові глобальні етичні принципи соціальної роботи. *Вісник АПСВТ*, 2019. №1. С. 70-85.
16. Словник термінів і понять сучасної освіти / уклад.: Л. М. Михайлова, О. В. Пагава, О. В. Проніна. За заг. ред. Л. М. Михайлової. Сєверодонецьк, 2020. 194 с.
17. Словник-довідник з професійної педагогіки / За ред. А. В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. 221 с.
18. Хоружа Л. Л. Етичний розвиток педагога : навч. посіб. / Л. Л. Хоружа. К. : Академвидав, 2012. 208 с.
19. Ethics in Social Work, Statement of Principles / IFSW, IASSW, 2004. URL: <https://www.iassw-aiets.org/wp-content/uploads/2015/10/Ethics-in-Social-Work-Statement-IFSW-IASSW-2004.pdf>
20. Global Definition of Social Work / IFSW, IASSW, 2014. URL: <https://www.iassw-aiets.org/globaldefinition-of-social-work-review-of-the-global-definition/>
21. Global Social Work Statement of Ethical Principles / IFSW, 2018. URL: <https://www.ifsw.org/%20global-social-work-statement-of-ethical-principles>
22. The Ethics of Social Work –Principles and Standards / IFSW, 1994. URL: <http://raulpage.org/koolitus/ethics1994.html>
23. The Global Agenda for Social Work and Social Development [Електронний ресурс] / International Federation of Social Workers. URL: www.globalsocialagenda.org.

REFERENCES:

1. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainскоi movy (2009). [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] / uklad. V. T. Busel. K.: Irpin: VTF «Perun». 1728 s. [in Ukrainian].
2. Vstup do sotsialnoi roboty: navchalnyi posibnyk (2005). [Introduction to social work: education manual] / Red. Semyhina T. V., Myhovych I. I. Kyiv: Akademvydav, 2005. 149 s. [in Ukrainian].
3. Hryshchuk V. K. (2012). Sotsialna vidpovidalnist : navchalnyi posibnyk. [Social responsibility: education manual] Lviv: Lvivskiy universytet vnutrishnikh sprav. 152 s. [in Ukrainian].
4. Etyka sotsialnoi roboty : navch. posibnyk (2018). [Ethics of social work: education manual] / uklad. S. O. Roienko. Uman : «Vizavi». 202 s. [in Ukrainian].
5. Etychniy kodeks spetsialistiv iz sotsialnoi roboty Ukrainy (2003). *Sotsialna polityka i sotsialna robota*. [Code of ethics of specialists in social work of Ukraine. *Social policy and social work*], № 1. S. 16–22. [in Ukrainian].
6. Zvierieva I. D. (2012). Entsyklopediia dlia fakhivtsiv sotsialnoi sfery [Encyclopedia for specialists in the social sphere] / [Aliexsieienko T. F. ta in.] ; za zah. red. I. D. Zvierievoi; M-vo osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy, In-t problem vykhovannia NAPN Ukrainy [ta in.]. Kyiv; Simferopol: Universum. 535 s. [in Ukrainian].
7. Zozuliak-Sluchyk R., Radkevych O. (2017). Deontolohiia sotsialnoi roboty yak skladova profesiino-etychnoi kompetentsii maibutnikh fakhivtsiv. *Visnyk Cherkaskoho universytetu: pedahohichni nauky* [Deontology of social work as a component of professional and ethical competence of future specialists. *Cherkasy University Bulletin: Pedagogical Sciences*], № 3. S. 36–41. [in Ukrainian].
8. Istorii, teoriia i praktyka sotsialnoi roboty v Ukraini : navchalnyi posibnyk (2005). [History, theory and practice of social work in Ukraine: education manual] / uporiadnyky : S. Marchenko, M. Kratinov, L. Vakhovskiy, O. Pesotska, V. Kratinova, O. Karaman. Luhansk : Alma-mater. 408 s. [in Ukrainian].
9. Kulinichenko V. L. (2009). Etychniy kodeks u prostori kodeksovoi kultury sotsialnoi roboty. *Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo: zbirnyk naukovykh prats*. [Code of ethics in the space of code culture of social work. *Bulletin of NTUU "KPI". Politicalogy. Sociology. Law: a collection of scientific works*], № 4. S. 95-98. [in Ukrainian].

10. Levenets S. S. (2012). Medychna etyka i deontolohiia: realii i perspektyvy v roboti likaria. *Medychna osvita* [Medical ethics and deontology: realities and prospects in the work of a doctor. *Medical education*], № 4. S. 87-90. [in Ukrainian].
11. Mizhnarodnyi HR-standart SA 80001997 «Sotsialna vidpovidalnist» / HR-Portal / Spivtovarystvo HR-menedzheriv [International HR standard SA 80001997 «Social responsibility» / HR-Portal / Community of HR managers]. Retrieved from: <http://www.hrportal.ru/article/mezhdunarodnyi-hr-standart-sa-80001997-sotsialnaya-otvetstvennost%C2%BB>.
12. Okhrimenko, O. O. (2015), Sotsialna vidpovidalnist. Navchalnyi posibnyk. [Social responsibility: education manual]. Kyiv : Natsionalnyi tekhnichnyi universytet Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut». 180 s. [in Ukrainian].
13. Pyrih L. A., Skakun O. F. (2007). Deontolohiia / Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy [Deontology / Encyclopedia of Modern Ukraine] / red.: I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskiy, M. H. Zhelezniak ta in.; NAN Ukrainy. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. T. 7. Retrieved from: <https://esu.com.ua/article-26029> [in Ukrainian].
14. Polishchuk V. A. (2022). Formuvannya sotsialnoi vidpovidalnosti u maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi roboty: systemnyi pidkhid. *Sotsialna robota ta sotsialna osvita*. [Formation of social responsibility in future specialists of social work: a systematic approach. *Social work and social education*], № 2 (9). S. 281-288. [in Ukrainian].
15. Semyhina Tetiana. (2019). Novi hlobalni etychni pryntsyipy sotsialnoi roboty. *Visnyk APSVT* [New global ethical principles of social work. *Herald of APSVT*], №1. S. 70-85. [in Ukrainian].
16. Slovyk terminiv i poniat suchasnoi osvity (2020). [Dictionary of terms and concepts of modern education] / uklad.: L. Mykhailova, O. Pahava, O. Pronina. Za zah. red. L.M. Mykhailovoi. Sievierodonetsk, 2020. 194 s. [in Ukrainian].
17. Slovyk-dovidnyk z profesiinoi pedahohiky (2006). [Dictionary-handbook of professional pedagogy] / Za red. A. Semenovoi. Odesa: Palmira. 221 s. [in Ukrainian].
18. Khoruzha L. L. (2012). Etychni rozvytok pedahoha : navch. posib. [Ethical development of a teacher: education manual]. K.: Akademydav. 208 s. [in Ukrainian].
19. Ethics in Social Work, Statement of Principles / IFSW, IASSW (2004). Retrieved from: <https://www.iassw-aiets.org/wp-content/uploads/2015/10/Ethics-in-Social-Work-Statement-IFSW-IASSW-2004.pdf>
20. Global Definition of Social Work / IFSW, IASSW (2014). Retrieved from: <https://www.iassw-aiets.org/globaldefinition-of-social-work-review-of-the-global-definition/>
21. Global Social Work Statement of Ethical Principles /IFSW (2018). Retrieved from: <https://www.ifsw.org/%20global-social-work-statement-of-ethical-principles>
22. The Ethics of Social Work – Principles and Standards / IFSW (1994). Retrieved from: <http://raulpage.org/koolitus/ethics1994.html>
23. The Global Agenda for Social Work and Social Development (2012). *International Federation of Social Workers*. Retrieved from: www.globalsocialagenda.org.